

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Genderová identita, její utváření a význam v pojetí
Sigmunda Freuda a Nancy Chodorowové**

Jana Pitlíková

Plzeň 2022

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Genderová identita, její utváření a význam v pojetí
Sigmunda Freuda a Nancy Chodorowové**

Jana Pitlíková

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeská univerzita v Plzni

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Plzeň 2022

.....

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce panu Mgr. Miloši Kratochvílovi, Ph.D. za vedení práce a užitečné rady, které mi v rámci konzultace poskytl.

Obsah

Úvod.....	1
1 Genderová identita.....	3
1.1 Genderové role	4
1.2 Genderové stereotypy.....	6
2 Psychoanalytická teorie sexuality.....	9
2.1 Sigmund Freud	9
2.1.1 Oidipovský komplex	10
2.2 Biologická podstata	12
2.3 Od Freuda k Chodorowové	14
3 Nancy Chodorowová	17
3.1 Vývoj ženského a mužského Já.....	18
3.2 Mateřství.....	21
3.2.1 Role matky.....	24
3.2.2 Sdílené rodičovství	26
Závěr.....	30
Seznam použité literatury.....	32
Resumé.....	34

Úvod

Genderová identita se utváří v průběhu celého lidského života. Její vysvětlení bylo komplikované, protože nebyl určen rozdíl mezi pohlavími jiným principem než biologickým. V době Sigmunda Freuda (1856–1939) nebyly ještě známé genetické vlastnosti a také nebyly dostatečně prozkoumány kulturní, psychické a sociální vlivy na genderovou identitu. V podstatě nebylo ani přijatelné uvažovat o určení jiné identity než dané od narození pohlavními orgány. Pokrok u Freuda vznikl zkoumáním podvědomí, kdy se snažil zjistit, co ovlivňuje psychické problémy.

Pod pojmem gender si lze představit komplex soubor vlastností a chování, které jsou v konkrétní společnosti nebo i v globálním měřítku přisuzovány ženě a muži. Jedná se o konkrétní vlastnosti, schopnosti a chování, kterými by měla mít podle společenských konvencí „správná“ žena, a stejně i soubor vlastností, schopností a chování, kterými by měl disponovat „správný“ muž. Genderová identita se u každého jedince začíná vytvářet v období raného dětství a v předškolním věku, tedy u dětí ve věku kolem 3 let věku. Malé děti jsou v tuto dobu formovány mnoha různými faktory. Jedná se samozřejmě o vnitřní vlivy, které se odehrávají uvnitř samotných dětí. Tento faktor je tedy z psychologického hlediska.

Druhý faktor jsou vnější vlivy společnosti, které mají jasné představy o charakteristických rysech maskulinity a feminity. Spadají sem samotní rodiče dětí, kteří v menší či vyšší míře mohou na své potomky přenášet genderové stereotypy. Děti takto v nízkém věku pak jednají a smýšlejí povětšinou stejně, jako jejich rodiče. Kopírují jejich postoje, názory a stereotypy.

Hlavní cíl této bakalářské práce je představení dvou psychoanalytických přístupů k pojmu genderu z pohledu Sigmunda Freuda, který se o utváření rodové identity a postavení mužů a žen ve společnosti v rámci svých výzkumů zaobíral. V druhém případě se bude jednat o přístup psycholožky Nancy Chodorowové, která s některými Freudovými teoriemi nesouhlasí a je s nimi v přímé opozici. K těmto přístupům je předřazená kapitola o samotném genderu a dalším pojmům, jako je například genderová identita, genderové stereotypy a genderové role.

Sigmund Freud vytvořil základní teorie psychoanalýzy, které spočívaly v sexuálním chování jedinců a podvědomí, které se utvářelo od narození do dospělosti. Rozděлил etapy vývoje podle vztahu k lidským orgánům a vysvětlil na příkladu oidipovského komplexu, jaký vliv má podvědomí na ego člověka, jak se utváří a kde hledat problémy.

Nancy Chodorowová (1944) změnila zásadním způsobem náhled na psychoanalýzu, když za zásadní považovala vztah k matce. U dívek jako přirozený a u chlapců jako přechodný, který vyžaduje oddělení a poté nastupuje mužský vzor. Také se vzdala biologických determinant při určení genderové identity. Její principy sloužily jednak k rozvoji feminizmu a také k odstranění diskriminace žen ve společnosti. Její přínos tedy spočíval nejen v kritice a odvrácení se od Freuda, ale také ve vytvoření principů rovného postavení žen a taktéž k rovnému postavení k rodičovství.

1 Genderová identita

Pod pojmem gender si lze představit komplexní soubor konkrétních charakteristik, vlastností a chování, které jsou v konkrétní společnosti připisovány řádnému muži a řádné ženě. Dobré je si zde zmínit, že pojem gender není v přímé rovině s pojmem pohlaví. V případě genderu se jedná o společenství očekávané charakteristiky muže a ženy, nikoliv biologicky dané a pohlavím podmíněné charakteristiky.¹ Každý jedinec je narozen bez konkrétní genderové identity.

Novorozenec ani dítě se zcela přirozeně necítí být ani mužem ani ženou, genderová identita je vytvářena až v pozdějším věku, v tzv. věku předškolním (zhruba mezi 3 a 6 lety), a je tak činěno zejména díky vlivům okolní společnosti, díky postupné socializaci dítěte. Dítě, které se necítí být mužem ani ženou postupem času přijímá stereotypní charakteristiky, které byly přiřazeny jeho biologickému pohlaví. Společnost dítě učí, že narodilo-li se jako žena, pak by se mělo jako „správná“ žena oblékat, chovat, myslet, to samé platí, když se dítě narodí jako muž, mělo by přijímat vlastnosti, chování a přístupy k životu jako muž.²

Tímto se dostáváme k pojmu *genderová identita*. Pochopení vlastní identity člověka neboli uvědomění si a přijetí sebe samotného není pro člověka specifická v momentě jeho narození. Jedinec si sebe samého, svoji identitu, utváří po dobu svého raného dětství (začátek uvědomování si určité aspekty z mužské či ženské identity začíná kolem 18. měsíce života). Úplného sebeuvědomění si vlastní identity se přisuzuje okamžiku, kdy dítě o sobě samém začne mluvit v první osobě, čemuž odpovídá věk zhruba kolem 3 let.³

Genderová identita představuje součást identity osobní, a konkrétně si ji lze představit jako vnímání sebe samého jako muže nebo jako ženy. Dítě se chápe jako součást konkrétní skupiny, ženské nebo mužské. Rozeznáváme přitom dvě situace, v případě, že dítě samo sebe chápe jako muže nebo jako ženu na základě svého biologického pohlaví, pak lze hovořit o uvědomění si své „pohlavní identity“.⁴

¹ OAKLEY, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 6.

² RENZETTI, CM. CURRAN, CJ. *Ženy, muži a společnost*, s. 61.

³ PONĚŠICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství: psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*, s. 14-17.

⁴ PONĚŠICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství: psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*, s. 15.

V případě, že k tomuto uvědomění dítě dospěje na základě sociálního sebedefinování, pak lze hovořit právě o již zmíněné identitě, a to „identitě genderové“.⁵

Genderová identita neboli subjektivní vědomí si sebe samého jako ženy nebo muže, a přiřazení sebe samého do femininní nebo maskulinní skupiny populace disponuje svým unikátním a specifickým psychologickým rozměrem, ale zároveň je toto uvědomění utvářeno i silnými sociálními vlivy.⁶

K utváření genderové identity dochází u dětí ve velmi nízkém věku, a není možné ji po překročení jisté věkové hranice změnit. Pokud by někdo chtěl malé dítě prostřednictvím výchovných striktních metod a silného tlaku přeměřovat na sounáležitost k pohlaví druhému, pak tak podle odborníků Johna Moneyho a manželů Hampsonových musí učinit do dvou až tří let věku dítěte, protože podle nich na dětskou psychologii a dětský vývoj, představují právě 2-3 roky dítěte onu magickou hranici, kdy dochází u dětí (biologicky zcela normálních, i u jedinců abnormálních) k osvojení si konkrétní genderové identity. Pokud by se samotní rodiče nebo kdokoliv jiný pokusil o genderové převychování dítěte v pozdějším věku, pak by u tohoto dítěte mohlo dojít k silnému poškození jeho psychického vývoje.⁷

Podle Nancy Chodorowové *„se každý člověk aktivně účastní utváření vlastního genderově specifického já skrze své citové reakce na prožitky (a dokonce i skrze výplody vlastní fantazie), takže genderová identita každého jednotlivce je svým způsobem jedinečná.“*⁸

1.1 Genderové role

Všeobecně si pod pojmem „role“ lze představit konkrétní způsoby chování, jednání a smýšlení, které se očekávají od lidí určitých pozic. Z pohledu „genderových rolí“ se pak jedná o konkrétní chování, jednání, postoje a smýšlení, které jsou společností očekávány od femininní a maskulinní části populace.⁹

⁵ PONĚŠICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství: psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*, s. 15.

⁶ Tamtéž, s. 17.

⁷ OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 126-129.

⁸ REZETTI *Ženy muži a společnost*, s. 98.

⁹ OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 131.

Každý jedinec může však současně zastávat rolí hned několik, jedinec může být ženou, od které je očekáváno plnění ženské role, ale současně i matkou, manželkou, kamarádkou, kolegyní, zaměstnankyní, z čehož vyplývá, že na každého jedince lidské společnosti je kladen ze strany očekávání společnosti poměrně silný tlak na to, jaké chování se od něj předpokládá, je přípustné, schválené a správné. Dobré je také zmínit, že některé role si sám jedinec dobrovolně volí, ale některé jsou mu přisuzovány náhodnými okolnostmi nebo okolním prostředím.¹⁰ „*Genderové role a genderovou identitu si dítě neosvojuje mechanicky od rodiče, ale tím, že se s ním různými způsoby identifikuje.*“¹¹ Běžné je zařazení podle šatů, pohybů, účesu atd. a také do genderové role. Ta však nejprve spočívá v rozlišení pohlaví nebo spíše znaků pohlaví a porovnání kategorií, podle kterých je gender společensky utvářen.

Rolím, které jsou spjaty s biologickou povahou jedince, se jedinec učí již od svého dětství, je na ně společností připravován a postupem času si je nevědomě osvojuje. Tohoto přejímání rolí je důkaz již u malých děvčat nebo hochů, kdy jsou od útlého dětství malým dívkám podstrkovány a kupovány panenky a miminka, o která se musejí holčičky pečovat, jsou převlékány do princeznovských šatiček, jsou zkrášlovány, a zatímco chlapci si „nesmějí“ hrát s panenkami, ale pouze s autíčky, nákladáky atd. Ve výběru hraček si rodiče neuvědomují, že dítěti podporují příslušnou genderovou identitu. Dítě při osvojování genderové roli napodobuje rodiče, který pro něj má větší autoritu a také je zásadní, jak se daný rodič k němu chová.¹²

Tímto jsou obě pohlaví již od útlého dětství připravovány na jejich budoucí role, role matky a otce, V případě dívek jsou připravovány nevědomky na to, že se musejí stát matkami, musejí pečovat o děti, vařit a pečovat o domácnost.¹³

V otázce genderových rolí na odborné půdě vystupují dva hlavní tábory, které se na přijímání femininních a maskulinních rolí dívají z jiné strany. Zatímco první tábor se domnívá, že dívky a chlapci jsou již od přírody naprogramováni pro své budoucí role, a i bez tlaku společnosti by se matkami a otci stali zcela přirozeně. Druhá strana věří v to, že

¹⁰ OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 134–135.

¹¹ Tamtéž, s. 134.

¹² Tamtéž, s. 134–137

¹³ Tamtéž, s. 140–141.

ženské a mužské role jsou dětem vtlačovány společností, a ty je přijímají nevědomky jako výsledek dlouhodobého tlaku.¹⁴

Při výzkumu ženských a mužských rolí napříč různými společnostmi je jasné, že muži a ženy mají různé role na téměř všech koutech na naší planety. I primitivní kmeny mají role mužské a ženské role jasně rozdělené, kdy mezi tradiční „mužské“ činnosti lze zařadit lov, stavební a výrobní práce, a mezi tradiční „ženské“ povinnosti lze zařadit nošení vody, vaření, výchovu dětí a starání se o muže. Napříč různými kulturami se lze setkat se striktními a všemi dodržovanými rozdělenými faktory na „mužské“ a „ženské“.¹⁵

U mála kmenů a civilizací se lze však setkat i s tím, že zde nejsou funkce rozděleny na základě biologické pohlavní příslušnosti. U pygmejských kmenů nenalezneme žádnou diferenciaci běžných činností na základě biologické příslušnosti, ani přítomnost sociálních rolí. U tohoto kmene jsou všechny činnosti provozovány jak muži, tak i ženami, od péče o malé děti, po lov, nebo významná kmenová rozhodnutí.¹⁶

1.2 Genderové stereotypy

Pojem stereotyp představuje zjednodušující a bagatelizující popis konkrétní skupiny ve společnosti. Jedná se o popis chování, jednání, smýšlení a postojů, kterými podle společnosti drtivá většina jedinců v konkrétní skupině disponuje. Přičemž je nutné zmínit, že může jít o stereotypizaci jak v pozitivním, tak i negativním slova smyslu.¹⁷

V tuzemských kruzích se nejčastěji lze setkat s negativní stereotypizací národnostních a etnických menšin, kdy většinová populace může shodně trvat na tom, že „všichni Romové jsou kriminálníci“ nebo že „všichni Němci se chovají vůči Čechům nadřazeně“. Jedná se o paušalizování celé konkrétní skupiny obyvatel, na základě chování jejich určitých jedinců. Přičemž jedinci, kteří stereotypy vykládají, mohou mít zkušenost s někým z této skupiny, a na základě toho se pak dopouštějí stereotypizace celé skupiny. Také mohou být stereotypy i generačně předávány, a to bez přímé reálné zkušenosti, která by toto tvrzení podpírala.

¹⁴ MURPHY, RF. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 66.

¹⁵ OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, Gender a společnost*, s. 99.

¹⁶ Tamtéž, s. 113.

¹⁷ RENZETTI, CM. CURRAN, DJ. *Ženy, muži a společnost*, s. 20.

V ohledu genderové stereotypizace se jedná o „*zjednodušující a paušalizující popisy maskulinity a femininity*.“¹⁸ Všeobecně se jedná o širokou veřejností přijímané a sdílené představy o tom, jak konkrétně se měla chovat, jednat nebo myslet „řádná“ žena a „řádný“ muž. Pokud je jedinec individuální a nechce být škatulkován na základě svého pohlaví a tlačěn do konkrétních rolí, pak je na něj většinou společností nahlíženo jako na „zvláštního“ jedince nebo na „podivína“.

S genderovou stereotypizací se lze setkat na celém světě, v rámci různých kultur nebo etnických menšin. Řádný správný muž by neměl jevit zájem o žádné typicky ženské atributy, a řádná žena by naopak neměla jevit zájem o žádné typicky mužské atributy. Toto bipolární rozdělování světa je však v současné době čím dál tím častěji narušováno lidmi, kteří nechtějí být škatulkováni, anebo je pouze zajímá činnost, která nepatří do jejich genderového stereotypizovaného reportéru.¹⁹ To má však mnohdy za následek, již výše zmíněné nepochopení „klasické a tradiční“ společnosti, která má genderové rozlišení rolí natolik vžitě, že to, co se mu vymyká, považuje za špatné a společensky nepřijatelné. Takoví jedinci se pak mnohdy musejí vypořádat s výsměchem, pohrdáním a často i hanlivými výrazy směřovanými na jejich účet.

Ženy, které „nedisponují“ s tradičními a zvyklými genderovými roly jsou výsměšně označovány za tzv. mužatky. O mužích, kteří se nedrží genderové role pak lze slyšet, že se chovají tzv. zženštile.²⁰

Mnozí lidé si ani neuvědomují, jak je společenské vnímání genderových rolí a dodržování genderových stereotypů pro každého jedince velice náročné a zdraví škodlivé. Utkvělé představy společnosti o tom, jak by se měl každý jedinec chovat, aby nebyl společností odsouzen nebo na něj nebylo nahlíženo s posměšky a opovržením, má velký dopad na lidskou psychiku i na lidské chování. „*Ženy i muži se mnohem více přizpůsobují genderovým stereotypům, když je pozoruje někdo jiný a když komunikují s atraktivním jedincem opačného pohlaví.*“²¹ Každý jedinec se totiž podle těchto utkvělých představ nastavených společností snaží skutečně žít, snaží se je vehementně dodržovat, aby nebyl v očích veřejnosti označen za „zvláštního“, například muži, kteří

¹⁸ RENZETTI, CM. CURRAN, DJ. *Ženy, muži a společnost*, s. 527.

¹⁹ RENZETTI, CM. CURRAN, DJ. *Ženy, muži a společnost*, s. 20.

²⁰ OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 135.

²¹ LIPPA, RA. *Pohlaví: příroda a výchova*, s. 254.

zastanou roli „ženu v domácnosti“ jsou často nazýváni jako „slaboši“ nebo jako „pod pantoflem“.²²

Dlouhodobá snaha o to, chovat se podle norem a očekávání, však ovlivňuje chování každého jedince, který také současně působí na své okolí. Navíc je dlouhodobá snaha o určité chování vyčerpávající a může tak ovlivnit jak psychické rozpoložení jedince, tak i fyzický stav a jeho výkonnost. Pokud navíc jedinec cítí, že ve své roli selhává, nebo je mu to naznačeno společností, může se cítit pod silným stresem nebo být silně frustrovaný.²³

Samotný základ genderových stereotypů byl nastaven již v historických dobách, a je položen na základech biologické rozdílnosti dvou pohlaví, a na rozdílnosti rolí, které byly každému pohlaví již dávno přisouzeny. Společnost tuto striktní rozdílnost však i v současné době chápe za zcela přirozenou a normální, a za něco, co nemůže být změněno, co je prostě dáno přírodou. Lpění na genderových stereotypech je udržováno širokou veřejností díky myšlence, že muži a ženy jsou dva vzájemně se vylučující protiklady, dva jiné živočišné druhy.

Toto striktní oddělování mužů a žen, jako dvou protichůdných jednotek, však vyvolává mnoho problémů mezi jejich zástupci, a to především na rovině komunikační. V mužích i ženách jsou společností potlačovány jejich skutečné sny, jejich skutečné postoje a přání, které jsou nahrazovány jasně definovanými a stanovenými vzory, které vybudovala společnost.

Naše chování pak má vliv i na vnímání stereotypů, protože v tomto směru jsou lidé aktivní, probíhá trvale vývoj a vytváření jejich identity, a navíc se v určitých situacích jejich stereotypy mění. Chtějí totiž vyhovět chápání a pohledu na gender. Dochází tak ke konstrukci vlastní genderové identity na základě stereotypů a opačně k uplatnění stereotypů na genderovou (nejen) identitu.

²² LIPPA, RA. *Pohlaví: příroda a výchova*, s. 253-258

²³ Tamtéž, s. 253.

2 Psychoanalytická teorie sexuality

Hlavním tématem této kapitoly bude psychoanalytická teorie psychologa Sigmunda Freuda, která představuje jednu z nejstarších teorií, která se genderovým uvědoměním si sebe samého zabývala. Hlavní myšlenkou této teorie je, že od narození do smrti prochází člověk psychosexuálními stádii, která určují jeho psychiku, osobnost, a především přijetí genderové identity v přímé závislosti na vývoji pohlavního sebeuvědomění si sebe samého. Toto Freudova pojetí známé jako *teorie identifikace*. V životě je člověk totiž konfrontován se situacemi a konflikty, které řeší podle svých skrytých sexuálních zkušeností z podvědomí.²⁴

2.1 Sigmund Freud

Autor ve své psychoanalytické teorii vychází především z touhy mít „*mužský pohlavní orgán a s ním nárok na aktivní druhy libidinózního ukojení*.“²⁵ Právě penis sehrává v této teorii hlavní roli, a Sigmund Freud zdůrazňuje, že svůj vliv nemá penis pouze ze své anatomické odlišnosti, ale především ze svého symbolického významu.²⁶

Klíčovým faktorem je sexualita, kterou ovládá sexuální pud a projevem tohoto pudu navenek je takzvané *libido*. Člověk se nachází v životě v různých fázích organizace libida podle oblasti těla, která vystupuje do popředí jako hlavní erogenní zóna a zdroj sexuálního vzrušení dochází právě touto částí těla k uspokojení.²⁷

Prvním stádiem je *orální fáze*, kdy člověk používá k uspokojení oblast úst k sání a polykání, což mu způsobuje slast. Dochází k nerozlišené identifikaci s matkou a orální závislostí na ní nebo k vazbám na objekt či třídu objektů, jejichž protagonistou může být matka. Pro ego je nejdůležitější stabilita vztahu. Jedná se o etapu preverbálního vztahu až k osvojení jazyka. Orální fáze končí krizí vztahu k matce a vzniká latence, což je nová úroveň integrace dítěte do rodiny, významnými osobami se stávají otec a sourozenci.²⁸

²⁴ RENZETTI, CM. CURRAN, DJ. *Ženy, muži a společnost*, s. 94.

²⁵ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 125.

²⁶ Tamtéž, s. 125.

²⁷ FREUD, S. *Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924*, s. 176.

²⁸ FREUD, S. Tři pojednání k teorii sexuality. In: *Spisy z let 1904-1905*, s. 69-70.

Druhé stádium je *anální*, které znamená uspokojení z vyměšování. Libidem je proces vyměšování a zážitek slasti u uvolňování napětí v oblasti konečníku. Dítě se učí ovládnutí vyměšovacích funkcí, které jsou novým zdrojem libida a zároveň nástrojem k distancování se od primární vazby. Objevují se samostatné vztahy, dítě není jen milováno, ale samo též miluje a rozeznává sebe a druhé.²⁹ Jde o počátek oidipální orientace.

V dalším a posledním stupni konečného uspořádání libida přebírají roli genitálie. Jedná se o stádium *falické*. Infantilní podoba genitální organizace libida má hlavně autoerotický charakter.³⁰

První dvě období vývoje, tedy fáze orální a anální, jsou negenitální a předcházejí genitální organizaci, ale z hlediska diferenciaci ženské a mužské identity je Freud nepovažoval za podstatná. Během těchto období v podstatě dochází ke stejnému vývoji jak u dívek, tak u chlapců. City se soustřeďují především na matku, ta je centrem jejich života, pečuje o ně a uspokojuje většinu jejich potřeb.³¹

Za zásadní považuje Freud v procesu pohlavní diferenciaci stádium falické. Děti do něj vstupují, když si začínají všimnout svých pohlavních orgánů, zkoumají a zkoušejí je nejen z hlediska vyměšování, ale především z hlediska anatomické odlišnosti obou pohlaví. Energie libida se soustřeďuje na oblasti genitálií a ty se stávají zdrojem slasti a uspokojení – dítě přechází v infantilní masturbaci. Dítě se projevuje a seznamuje se svou sexualitou, projevuje se autoerotickými aktivitami a produkuje vědomé a nevědomé fantazie se sexuálním obsahem.³²

2.1.1 Oidipovský komplex

V triádě základních vztahů mezi matkou, otcem a dítětem se objevuje nová dynamika, kterou Freud nazval teorií *oidipovského komplexu*. Freud toto shrnuje v mytickém vyprávění o Oidipovi, kdy „*král Oidipus je osudem předurčen, aby zabil svého otce a vzal si za ženu svoji matku, která dělá všechno množné, aby této věštbě unikl, a když se pak doví, že oba tyto zločiny nevědomky přece jen spáchal, potrestá se tím, že*

²⁹ FREUD, S. Tři pojednání k teorii sexuality. In: *Spisy z let 1904-1905*, s. 73.

³⁰ Tamtéž, s. 74.

³¹ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 59.

³² FREUD, S. Tři pojednání k teorii sexuality. In: *Spisy z let 1904-1905.*, s. 74.

se oslepi.“³³ Tato velká řecká tragédie ukázala dle Freuda proměnlivost vztahů. Dítě si svoji citovou a erotickou náklonost otáčí k rodiči opačného pohlaví a touží především o vztahu s ním. Probouzí se v něm žárlivost a vztek vůči rodiči se stejným pohlavím, kterého vnímá jako soupeře. Celý konflikt je nakonec vyřešen dalším vývojem, kdy podle rodiče stejného pohlaví modeluje své chování, postoje a osobní charakteristiky a snaží se raději se svým otcem identifikovat, přilnout k němu a vytvořit si k němu pozitivní pouto a chtějí být jako on.³⁴ Druhý rodič se mu stává pasivním sexuálním objektem. Proces diferenciací je tedy započat nastartováním a uvědoměním si biologických rozdílů mezi pohlavími a ukončen je identifikací s rodičem stejného pohlaví. Chlapec chce mít svou matku pro sebe a „*identifikace s otcem dostává nyní nepřátelské zabarvení, obrací se v přání otce odstranit, aby ho chlapec u matky nahradil.*“³⁵ Zde u chlapce dochází kastrální komplex, o kterém bude zmíněno níže. Dítě v tomto stádiu si vytváří morální svědomí anebo se začne identifikovat otcem, otec je nyní pro něj vzorem – vzor maskulinity.³⁶

Mladé dívky jsou vedeny trochu jinými motivy při uvědomování si své genderové příslušnosti. Dívky nemusejí řešit svůj sexuální vztah s matkou, a podvědomou rivalitu o matčinu lásku s otcem, ani Oidipovský komplex. Genderová a pohlavní identifikace dívek je hnána láskou k otci, jehož lásku by si chtěly získat pouze pro sebe. V sociálních a sexuálních vztazích jsou podle této teorie malé dívky poháněny závistí penisu.³⁷

Sigmund Freud, jak již bylo zmíněno s Oidipovským komplexem, přišel s teorií, že u dětí obou pohlaví záleží pouze na přítomnosti mužských genitální, kde dívka si potlačuje a zachovává touhu po otci a chlapec se bojí otcovské „odplaty“ za své přání lásky k matce. Ernest Jones, britský psychoanalytik, reaguje tak, že i dívka se může bát své „odplaty“ ze strany své matky v podobě vnitřní destrukce, a že se dívka dokonce bojí ještě více, jelikož si hůře zkontroluje, zda její pohlavní ústroj není porušený. Ernest Jones odlišuje rozdíly mezi chlapcem a dívkou především v odlišnosti vztahu mezi matkou a synem a otcem a dcerou. Vztah mezi matkou a synem je mnohem více silnější a intenzivnější, než je tomu u otce s dcerou právě kvůli preoidipálním kořenům, kde probíhá žárlivost otce na syna. Dívčí oidipovská vazba k matce a otci přichází mnohem později, než je

³³ FREUD, S. Přednášky k úvodu do psychoanalýzy. In: *Vybrané spisy I.*, s. 236.

³⁴ Tamtéž, s. 237-238.

³⁵ FREUD, S., Já a Ono. In: *O člověku a kultuře*, s. 114.

³⁶ Tamtéž, s. 115.

³⁷ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 59.

tomu tak u chlapce a matky, tím pádem to u chlapce vyvolá větší potlačení, než je tomu u dívky, kde ten vztah není tak silný, někdy dokonce onen vztah tam není žádný. Dívčí oidipovská láska nebude tak opětována, jak je to u chlapců.³⁸

2.2 Biologická podstata

V období falickém má zásadní psychologický význam u obou pohlaví pouze jeden genitál, podle Freuda je to penis, který u dívky nahrazuje klitoris. Dle Freuda dívka žije v tom, že „závidí“ chlapcovi penis a je v domnění, že jej bude mít – dívka se v tomto stádiu cítí jako chlapec.³⁹ Tento biologický fakt spouští pohlavní diferenciaci a determinuje vývoj genderové identity. Navíc formuje osobnost, charakter a morální vlastnosti. Jakmile dívka a chlapec objeví tento základní rozdíl mezi sebou, jejich psychologická reakce je odlišná.⁴⁰

Chlapec se dozvídá, že pohlavní úd může u dívek chybět, a protože si jej velice cení, nastává u něj, již zmíněná, kastráční úzkost, což je pojem pro strach z toho, že by o něj mohl přijít. Vzniká tak v rámci oidipovského komplexu souběžný kastráční komplex, chlapec se bojí otce a možnosti, že by jej vykastroval, protože cítí náklonost k matce. Pokud se chlapec správně psychicky vyvíjí, ustoupí od soupeření s otcem a přijme ho jako autoritu, se kterou se identifikuje. Jeho prvotní touha po matce je modifikována do budoucího přání, aby měl jinou ženu.⁴¹

Jakmile právě dívka zjistí, že na rozdíl od chlapců nemá penis, začne jej chlapcům závidět a toužit po penisu, aby se necítila méněcenná. Domnívá se, že byla o penis připravena kastrací, kterou na ní provedla matka. Podle pojetí oidipovského komplexu se pohrdavě odvrací od matky, kterou považuje nejen za zodpovědnou jejího poškození, ale také ji pokládá za kastrovanou a tím k ní ztrácí úctu, že dle Freuda, ženou nikdo být nechce.⁴²

Dívka svou lásku nyní zaměřuje na otce jako majitele penisu. Jakmile dívka překoná oidipovský komplex a závist k penisu při optimálním vývoji psychiky, dojde k opětovnému uznání matky a identifikaci s ní. Od infantilní touhy mít penis se její touha

³⁸ CHODOROW, N. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and Sociology of Gender*, s. 131-132.

³⁹ Tamtéž, s. 61.

⁴⁰ Tamtéž, s. 60.

⁴¹ FREUD, S., Já a Ono. In: *O člověku a kultuře*, s. 115.

⁴² BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 65.

mění v potřebu mít muže. Ovšem může také dojít (i současně) k materiální touze mít dítě. Často si přeje dítě mužského pohlaví, které bude mít penis. A právě s podvědomím v tomto smyslu Freud pracuje, když popisuje, že tyto faktory jsou hluboce uloženy v lidském podvědomí a nevědomí. Ale zásadním způsobem vytvářejí ženský charakter a formují další životní roli. Závist k penisu a touha po něm tedy probouzí lásku k mužům a orientuje ji na mateřství.⁴³

Z hlediska genderové identity se tedy žena identifikuje pohlavním šokem nad ztrátou a absencí penisu. Jedná se o narcistické zklamání ze sebe sama. Uražení vlastního já a vznik pocitu méněcennosti vůči mužům. A tento pocit není jen doménou ženy, ale projevuje se také u chlapců, kteří, naopak tím, že penis mají, dosahují narcistní slasti nad tím, že jsou něčím lepším a dokonalejším.⁴⁴

To, co bylo Freudovi vytýkáno, se týkalo především zásadního důrazu na biologickou danost, ze které vlastně Freud dovozuje psychické důsledky. Dívka je od dětství nucena překonávat psychické problémy nedostatečnosti a méněcennosti. Navíc dalším problémem je klitoris, který je malý, a ještě více zvyšuje v porovnání s penisem pocit ztráty. Tím je dívka směřována k otci. Naopak chlapec je směřován k matce, protože touží po realizaci svých potřeb se ženou. Tato orientace chlapci zůstává, ale u dívky dochází k přechodu od matky k otci a touze být milována. Tedy přijímat libido, zatímco chlapec jej přijímá i poskytuje.⁴⁵

Z uvedených potřeb, které jsou nevědomé a formují psychiku pozdějšího muže a ženy, pak Freud dovozoval charakter a vlastnosti typické pro muže a ženy. Normální žena má velkou míru narcismu oproti muži. Závist k penisu se rozvíjí do vlastností spojených s udržením muže. Například do závisti, žárlivosti a například do ješitnosti ohledně fyzického vzhledu, protože z důvodu touhy být milována a odškodnit se za prvotní sexuální méněcennost, hledá způsoby, jak dosáhnout uspokojení. Žena se proto líčí, maluje a dbá o sebe, aby tohoto dosáhla. Stud ženy a její ostýchavost pak Freud považuje právě za komplex nedostatečnosti.⁴⁶

⁴³ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 61-65.

⁴⁴ HORNEY, K. *Ženská psychologie*, s. 57-58.

⁴⁵ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 60-63.

⁴⁶ HORNEY, K. *Ženská psychologie*, s. 39-42.

2.3 Od Freuda k Chodorowové

Zásadní pro vnímání ženy byly pak myšlenky, které prosazovaly rozdílnost, různorodost, rozmanitost, a tedy také umožnily vnímat ženskost jako vlastní projev sexuality. Profesorka psychologie na Harvardské univerzitě Carol Gilliganová pak stanovila, že chápání morálky a etiky mezi muži a ženami je důsledkem odlišného morálního vývoje. Ženy pojímají mravní dilema jako konflikt povinností, muži jako konflikt práv. Ženy se řídí principy starostlivosti a muži morálkou spravedlnosti.⁴⁷

Pohlavní rozdíly a formování osobnosti lze sledovat i pomocí dětských her. Jedná se například o studii Janet Leverové, která pozorovala děti, jak si hrají ve škole o přestávkách a při hodinách tělocviku. Své výzkumy prováděla na dětech na základní škole ve věku 10-11 let. Její studie ukázala, že chlapci hrají více soutěživé hry než dívky a taktéž trvají déle, jelikož dokáží mnohem lépe řešit spory, které při hrách nastanou. Také zjistila, že chlapci si více dokáží hrát venku, protože se umí přizpůsobit i více věkových heterogenních skupin. Dívky, když se při hře dostanou ke sporu, mají tendenci celkovou hru ukončit, oproti chlapci hru raději opakují, jelikož v chlapeckých hrách se více projevují dovednosti. Chlapecké hry jsou také více „férové“, jelikož když nastane ve hře spor, chlapci mají nutkání si hru opakovat už z toho důvodu, aby se vyřešilo případné nedorozumění a fixlovnost.⁴⁸

Zde si můžeme potvrdit fakt, že dívky celkově vnímají spíše citově, nežli jako chlapci „být za každou cenu nejlepší“. Taktéž si já myslím, že chlapci se při hrách dokáží více dohodnout a přizpůsobit, ale vždy zůstane pouze jeden vítěz. U dívek vidím především to, že mají problém se ve spoustu pravidel shodnout a místo toho, aby při hře vznikla hádka, hru raději ukončí. Martina Horneyová k tomuto dodává, že pokud žena se cítí nesvá, má úzkostné stavy právě ze soutěživých výkonů. Autorka k tomuto přidala, že dívky soutěživé hry vnímají jinak a taktéž v nich vyvolávají úplně jiné pocity než právě chlapcům.⁴⁹ Zde u chlapců se právě může jednat o již zmiňovanou sebevědomou vlastnost „být tím nejlepším“.

⁴⁷ GILLIGAN, C. *Jiným hlasem*, s. 36.

⁴⁸ Tamtéž, s. 38.

⁴⁹ Tamtéž, s. 43.

Janet Leverová tuto studii uzavřela tím, že díky respektům k pravidlům se chlapci učí koordinovat své dovednosti na základě organizace velkých skupin, kde se učí se vypořádat se soupeřením jak se svými kamarády, tak i s nepřáteli. U dívek hra směřuje k „*abstrakci lidských vztahů*“, kde si dívky rozvíjí svoji empatii a senzitivitu. Tyto vlastnosti jsou „*nezbytné pro přijetí role konkrétního protějšku, a směřuje spíše k poznání druhého jakožto odlišného od sebe samého.*“⁵⁰ Chodorowová a Leverová spolu vycházejí z toho, že „*chlapci a dívky přicházejí do puberty s odlišnou interpersonální orientací i škálou sociálních zkušeností.*“ Právě v tomto období je ženský vývoj nejvíce problémový.⁵¹

Freudova teorie příliš těsně propojuje a dává do příliš úzké souvislosti uvědomování si vlastního pohlaví s pohlavní identitou. Co je Freudovi především vytýkáno je to, že ve svých teoriích nadřazuje mužský pohlavní orgán penis ženskému pohlavnímu orgánu vagíně, čímž dává penisu jako takovému až příliš důležitost v životech lidí, tedy jak femininní, tak i maskulinní společnosti. Teorie je také napadána kvůli tomu, že podle odborníků je již dnes dobře známo a zdokumentováno, že u dětí dochází k přijetí své vlastní genderové identity před jejich třetím rokem života, ale ke vzniku Freudem zmiňovaného oidipovského konfliktu dochází u dětí o něco později. Tudiž se mnozí odborníci domnívají, že tyto věci se nemohou navzájem ovlivňovat, nebo jeden druhého podmiňovat.⁵² Dívky, dle Freuda, se do puberty dostanou ve fázi, kdy se dívka vyskytne v takzvaném „nebezpečí“, které vede ke zranění jejího narcismu a ona se začne cítit méněcenná. Puberta u chlapců se dostaví tehdy, kdy chlapec cítí „*velký nápor libida*“.⁵³

Michaela Messnerová nebo Lyenne Segal, jakožto nástupci Sigmunda Freuda, již nepřidávali mužskému pohlavnímu orgánu pouze formu sexuální, ale rozvinuli jeho vliv do širšího kontextu. Penis podle těchto nástupců představuje penis nejen pohlavní orgán maskulinní části populace, ale disponuje i svým metaforickým poselstvím. Penis symbolizuje nadvládu mužů nad ženami, patriarchální a nerovnou společnost, zvýrazňuje moc, a některá privilegia mužů. Toto „*hnutí za mužskou emancipaci*“ se rozdělilo do dvou proudů, kdy první se nazývá „mužsky identifikovaný“, kde se zachovávají tradiční mužské role a ochrana mužských práv. Zastánci tohoto směru se drží takového faktu, že

⁵⁰ GILLIGAN, C. *Jiným hlasem*, s. 39.

⁵¹ Tamtéž, s. 40.

⁵² OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 136.

⁵³ GILLIGAN, C. *Jiným hlasem*, s. 40

ženy jsou ty, které jsou zvýhodněné oproti mužům a že jsou to právě ženy, co zastávají „mužské“ role. Tento proud je vnímán jako antifeministický. Druhý proud je „žensky identifikovaný“, který je jednoznačně profeministický. Tento proud se zabývá především protisexistickým způsobem, kdy toto hnutí chce napravit chování násilnických mužů vůči ženám.⁵⁴

Pokud bychom se na toto dívali v kontextu Freuda, popisovanou závist mužského orgánu, kterou zažívají ženy, tak se nejedná o závist penisu jako sexuálního orgánu, nýbrž jako symbol, který určuje vyšší postavení mužů ve společnosti a vyšší míru svobody. Tato Freudova teorie schytala plno kritiky. Mezi jednu jeho kritickou následovnicí patří například Karen Horneyová, která mu vyčítá přílišný „falocentrismus“. Horneyová kritizuje jeho pohled na to, že ženská závist penisu je „klíčový faktor psychosexuálního vývoje žen“. Sama ale potom přichází s názorem, že naopak muži závidí ženám schopnost rodit, Horneyová tento stav představila jako „závist dělohy“.⁵⁵

Od tohoto se dostáváme tedy k tezi, že „*primárním vztahem určujícím vývoj genderové identity není vztah mezi otcem a dítětem (synem či dcerou), kde ústředním motivem vztahu je penis, ale vztah z hlediska mezi matkou a dítětem, jehož ústřední motiv tvoří ženský prs, a to zejména z hlediska emocí a vnitřních konfliktů, které prst v dětech vyvolává (např. dobro/ hojnost vs. špatnost/ destruktivnost.*“⁵⁶

⁵⁴ RENZETTI, CM. CURRAN, DJ. *Ženy, muži a společnost*, s. 50-51.

⁵⁵ RENZETTI, CM. CURRAN, DJ. *Ženy, muži a společnost*, s. 96.

⁵⁶ Tamtéž, s. 97.

3 Nancy Chodorowová

Jednou z nejznámějších odpůrkyň Freudovy psychoanalytické teorie je Nancy Chodorowová, která působila jako teoretická feministka, genderová aktivistka a teoretická psychoanalytička a socioložka na Kalifornské univerzitě v Berkeley. Chodorowová se ve své teorii pokusila o převrácení teorie Sigmunda Freuda do pohledu feministického, a přeformulovala i Freudem definovaný Oidipovský komplex. Podle tohoto přeformulovaného Oidipovského komplexu stojí za tvorbou a vznikem genderové a pohlavní identity nejen touhy samotného dítěte, ale i touhy rodičů.⁵⁷

Vycházela především z prací a pokroků svých vrstevníků. Mezi její kolegyni patří například Juliet Mitchellová, která považovala závist penisu jako mylně vykládaný fakt. Ženy nemají zájem o mužskou anatomii ve smyslu jejího získání, ale závidí sociální nadřazenost. Popřela také to, že by pro vývoj osobnosti bylo podstatné, co není, ale to, co je.⁵⁸ Mitchellová na základě tohoto psychoanalytického modelu poukazuje na to, ačkoliv je vztah mezi matkou a dítětem sociálně konstruován, dítě se cítí jako „nesociální“. To znamená, že kdo tohoto vztahu zasahuje je otec, který pro dítě znamená kulturu a společnost a je to právě otec, který dítěti určuje, jak se má ve společnosti chovat.⁵⁹ Zde se Mitchellová a Chodorowová spojují tím, že obě chtějí dosáhnout odstranění oidipovského komplexu, a tím i odstranit znevýhodnění žen ve společnosti.

Získávání genderové identity dětí je v rámci teorie Chodorowové zasaženo do širšího kontextu. Chodorowová odpovídá tak na otázku, z jakého důvodu se ženy ve společnosti přirozeně stávají pečovatelkami, a proč dobrovolně přijímají tuto roli. Tato teorie taktéž vysvětluje, proč si právě ženy ke svým potomkům zpravidla vytvářejí silnější emoční pouta nežli jejich otcové. Chodorowová souhlasí s Freudem v tom, že u chlapců je proces genderové a pohlavní identifikace mnohem složitějšího charakteru, nežli je tomu u dívek.⁶⁰ Proč tomu tak je podle autorky Chodorowové?

⁵⁷ CHODOROW, N. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and Sociology of Gender*, s. 130.

⁵⁸ Tamtéž, s. 142.

⁵⁹ Tamtéž, s. 81.

⁶⁰ Tamtéž, s. 130.

U mladých chlapců je proces genderové identifikace těžší, jelikož se během něho musejí emočně odpoutat od matek, na kterých jsou do jistého věku závislí, a musejí se identifikovat právě se svými otci, kteří ovšem nebývají v takové míře v blízkosti dítěte jako matky, a navíc jsou i zpravidla emočně více odtažitější nežli matky. Právě v důsledku tohoto procesu, kdy dochází k odpoutávání od matek za současné identifikace, se všeobecně vzato stávají chlapci v dospívání i v dospělosti emočně chladnějšími a odtažitějšími. Naopak dcery mohou bez jakýchkoli bariér prožívat se svými matkami intenzivní a ničím nepřetržený vztah, čímž získávají vyšší a intenzivnější pečovatelské sklony. Ženy tak disponují vyšším sklonem k navazování mezilidských vztahů nežli muži.⁶¹

3.1 Vývoj ženského a mužského Já

Ženy se samy sebe identifikují ve spojení s mezilidskými vztahy, kdy se dokáží postarat a pečovat o druhé. Tato péče je především o muže, kdy muži tuto starost berou jako samozřejmost a tím se identifikují jako nadřazen vůči své ženě.⁶²

Podle Erika Eriksona se identita realizuje a prověřuje právě v pátém stádiu psychosociálního vývoje, kdy dítě přechází do období adolescence. S koncem puberty a začátkem dospělosti si dítě uvědomuje schopnost pracovat a milovat. Dítě před adolescencí se dostává do několika krizí, které ovlivňují jeho identitu. První krize je v kojeneckém věku, kdy dítě prožívá vztahy s ostatními, a tím se pokouší samo sebe identifikovat. V tomto období jde tedy o „základní důvěru proti základní nedůvěře“. Druhé stádium krize je v batolecím období, kdy u dítěte vzniká vědomí „samostatnosti“ a „činnostnosti“. Předposlední fáze prochází „iniciativy proti vině“. Když je tato krize úspěšně vyřešena, je to posun k autonomii. Poslední krizí je „neuskutečnění toužebných přání oidipovského období“, kdy si děti musí uvědomit, že od rodičů se musí učit to, co jim ukazují a v čem samotní rodiče vynikají, aby to děti od nich mohli dále převzít. Tuto krizi Erikson nazývá „zdatnost v dovednostech proti méněcennosti“. Tato krize je velmi důležitá pro rozvoj dětské identity, protože se dítě v tomto stádiu snaží „zvládnout technologie své kultury“, a především aby se dokázaly samy sebe uznat za způsobilé, a nakonec se tak stát sami dospělými. Po těchto fázích nastává tedy ona zmíněná adolescence,

⁶¹ CHODOROW, N. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and Sociology of Gender*, s. 110.

⁶² GILLIGAN, C. *Jiným hlasem*, s. 45.

kdy dochází k „*autonomnímu, iniciativnímu a pracovitému já*“, tedy fáze, kdy začíná utváření identity, která stále ale ještě potřebuje podporu od dospělého věku.⁶³

První představím ženskou identitu. Podle Chodorowové se ženská identita tvoří na základě podobnosti k matce. Dívky se mají velmi silnou vazbu ke své matce. Dívka nemá problém s genderovou identitou jako chlapec. Její genderová identifikace zůstává stejná a neměnná. Ztotožňují se s matkou a tím, je její role určena – jako žena se dívky dostávají do hlavních rolí budoucích pečovatelek, zatímco muži a jejich identifikace je mnohem náročnější, protože „*se musejí psychicky odpoutat od svých matek a utvářet svoji osobnost po vzoru otců, kteří značnou část času tráví mimo domov.*“⁶⁴

Ženy jsou více uzpůsobeny převzít svoji roli takovou, která spočívá v tom, aby dokázaly udržet rodinu pohromadě. Tento pevný základ identifikace a přijetí role znamená i to, že ženy, jak je známo, dokáží vydržet mnohem větší bolet nežli muži. Zajímavá otázka, kterou si položil Jan Poněšický ve své knize, je ta: „*Jak je tedy možné, že mají ženy ve srovnání s muži často nižší sebevědomí, nejsou se svým vzhledem i osudem spokojeny, ba odmítají samy sebe?*“⁶⁵ Freudův popis ženy by odpovídal tak, že ženy mají doprovázet krále Oidipa a tím se stávají jako „subjekt“, což tuto teorii Chodorowová na Freudovi kritizovala. Chodorowová věřila tomu, že žena se má prožívat „prostě jako žena“ a důvěřovat v sebe sama.⁶⁶ Co je charakteristické pro ženu je především jáství, které ženám pomáhají se lépe identifikovat jako právě „já jsem žena“. „*Jádrem rozvoje individuální odlišnosti nemusí být proti-kladem druhého, nýbrž napojení na něj.*“⁶⁷ Co je u chlapce problematické a nestabilní je neustálá nejistota jako „*efekt úsilí přebít v sobě internalizované ženství.*“⁶⁸

Nyní si rozebereme mužskou identifikaci. Jak již bylo zmíněno, Chodorowová charakterizovala mužskou identifikaci jako mnohem složitější, než jako je u dívek. Barša ve svém díle to shrnuje tak, že „*rodová identita ženy povstává z přitakání ženským rysům, rodová identita muže je založena na jejich popření.*“⁶⁹

⁶³ GILLIGAN, C. *Jiným hlasem*, s. 40-41.

⁶⁴ CHODOROW, N. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and Sociology of Gender*, s. 97.

⁶⁵ PONĚŠICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství: Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*, s. 38-39.

⁶⁶ CHODOROW, N. *Feminites, Masculinities, Sexualities: Freud and Beyond*, s. 2-3.

⁶⁷ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 128.

⁶⁸ Tamtéž, s. 129.

⁶⁹ Tamtéž, s. 128.

Muži oproti ženám nejdříve „přitakávají sami sobě“ a poté se ohlížejí na vnější svět.⁷⁰ Z tohoto pojednání dokáží posoudit, že mužská identifikace je mnohem sobečtější a panovačnější nežli ta ženská.

Pro chlapce je tedy důležité se definitivně oddělit od svých matek, aby se mohli identifikovat se sociální silou svého otce. Pokud je vztah mezi otcem a synem vyhovující, syn má tendenci zhlížet ke svému otci více než ke své matce. Například když otec hraje fotbal, je velmi pravděpodobné, že ke stejnému koníčku bude zhlížet i syn a otec se pro něj stane inspirací. Aby k tomuto došlo, je nutný správný duševní vývoj chlapce.

Tento duševní vývoj chlapce tedy probíhá jako odklon od matky a mateřství, a vymanění se z jejího zásadního vlivu. Pokud toto nenastane, chlapec nemá jasně určenou genderovou identitu. Dívky pak jen pokračují v identifikaci s matkou, ve které vidí vztah ke druhému ve schopnosti vcítit se do myšlení druhých. Chlapci se pro chybějící vzor stávají „nemužnými muži“, což je kompenzováno tím, že nejprve se vzdalují od matky, která je chápe jako odlišné a zvláštní. Teprve pokud se přikloní k otci, stávají se mužnými jedinci s vlastními hodnotami.⁷¹

Odlišné od ženské identity je to, že mužská identita se potlačuje často celý život a je mnohem nepevná, jako právě ta ženská. Jan Poněšický ve své knize zobrazuje tuto odlišnost na příběhu pohádky *O Honzovi* a dalších jiných pohádkových postavách, jako jsou například rytíři a princové, kde hlavní roli hraje především dokazování si odvahy a síly, které mají dokazovat „pravou“ mužskou identitu. Toto dokazování si síly a odvahy nenajdeme pouze v pohádkových postavách, ale i v chování dospělých chlapců, kteří si svůj temperament dokazují „*silnými auty, soutěživost v zaměstnání, snaha ovládnout hospodářský i politický svět*“, a především mají touhu ovládat především i ženy, které chtějí mít „pod kontrolou“. Muž si celý život musí něco dokazovat a tyto věci mu v jeho životě pomáhají.⁷²

Carol Gilliganová z definování maskulinity jako separace a feminity jako přimknutí definuje tak, že „*mužská pohlavní (genderová) identita ohrožena intimitou, zatímco ženskou pohlavní (genderovou) identitu zase ohrožuje separace. Proto mají muži spíše problémy se vztahy, kdežto ženy mívají problémy s individuací.*“⁷³

⁷⁰ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 129.

⁷¹ CHODOROW, N. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and Sociology of Gender*, s. 112.

⁷² PONĚŠICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství: Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*, s. 63.

⁷³ GILLIGAN, C. *Jiným hlasem*, s. 37.

Téhož jevu si všímá i Erik Erikson, který také souhlasí s tím, že vývoj u dívek se vyvíjí odlišněji nežli u chlapce. Erikson tvrdí, že dívka svoji identitu nechává „otevřenou“, jelikož má touhu se připoutat se k muži, který doplní její „vnitřní prostor“. Dle Eriksona intimita předchází intimitou, takže žena že dítí přimknutí se k muži poznává skrze vztahy s ostatními. Na tuto teorii navazuje Bruno Bettelheim, který v pohádkách představuje ženskou touhu patřit někomu. Ukázkou je pohádka *Šípková Růženka*, která se probudí ze spánku právě díky princovu polibku a provdá se za něj. Tím je ženská identita definována „vnitřně a interpersonálně.“ Eriksonův i Bettelheimův popis mužské identity se vztahuje tedy k utváření vztahu ke světu a ženská identita se probouzí v intimním vztahu s druhou osobou.⁷⁴

3.2 Mateřství

Nancy Chodorowová a její kniha *The Reproduction of Mothering* (1978) je jedna z nejdůležitějších feministických knih. „*Základní rozdíl v sebepojetí žen a mužů vymezila jako větší zapuštění ve vztazích u prvních a potvrzování sebe proti ostatním u druhých.*“⁷⁵

Zásadní otázku, kterou si Nancy Chodorowová pokládá v první kapitole v knize *The Reproduction of Mothering* je: „*Proč matkou je žena? Proč člověk, který běžně dělá všechny ty činnosti, které spadají do úkolu rodičovství, není muž?*“⁷⁶

Chodorowová se k tomu staví tak, že vytváří matricentrické pojetí, kde rozhodující je vztah dítěte s matkou, kdy tato dvojice vytváří zásadní vztahy: péče, vztahová závislost, intimita a emoční potřeby. Ve vztahu s muži pak zdůrazňuje kontrast mezi přirozeným mateřským instinktem a mužským pohlavním stykem. Ženská sexualita by měla být chápána jako biologický pohon k vyjádření ženské touhy a ženské síly.⁷⁷ Jeden z názorů, který Chodorowová k tomuto prosazuje náležité argumenty je takový, že struktura rodičovství není pouze biologicky dána, ale naopak je dána převážně i sociálně. Z tohoto výroku poté vychází další vysvětlení, a to bioevoluční. Toto vysvětlení zastává názor, že „*ženy jsou nyní primárními rodiči, protože vždy byly.*“⁷⁸

⁷⁴ GILLIGAN, C. *Jiným hlasem*, s. 41-42.

⁷⁵ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 130.

⁷⁶ CHODOROW, N. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and Sociology of Gender*, s. 11.

⁷⁷ RENZETTI, CM. CURRAN, DJ. *Ženy, muži a společnost*, s. 97.

⁷⁸ CHODOROW, N. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and Sociology of Gender*, s. 14.

Mateřská role žen je defacto už po mnoha let brána stále stejně a to tak, že žena nemá mít jiný sociální život mimo její domov, a že je to její instinktivní složka, která není nevyhnutelná.⁷⁹ Což vede k tomu, proč mužská identita se utváří křehčeji nežli ta ženská. Chlapec tráví většinu času pouze se svojí matkou a absence otce ve výchově k dosažení plné mužské identity je složitější.

V dnešní moderní době si myslím, že tato teorie již by byla k větší diskuzi, jelikož se rozšiřuje trend takový, že kdo se stará o domácnost a výchovu děti je právě otec. Pokud bychom se na to dívali z dnešního feministického hnutí, mohli bychom říci, že žena se nemusí ihned od dětství identifikovat jako pouze „matka“ či „žena v domácnosti“. Ačkoliv stále se najdou tací lidé, kteří zastávají názor, kdy žena i muž má jasně určenou roli ve společnosti bez ohledu na to, po čem člověk opravdu touží.

S tímto by souhlasila i Nancy Chodorowová, která vyvozuje důsledky určení genderové identity na základě psychologického vývoje dospělých žen. Určuje důvody pro empatictější chování žen z hlediska jiných hranic jejich ega. Popírá primární postavení žen ve společnosti jako pouze matek, protože tím nemůže dojít k jejich osvobození od zavedených triviálních přístupů, a naopak vyzdvihuje nutnost větší mužské odpovědnosti za péči o děti a poskytnutí možnosti o ekonomickou a emocionální svobodu. A v podstatě jako závěr z výsledků určení podstaty genderové identity navrhuje nový model rodiny, kde jsou mnohem bohatší vztahy mezi rodiči a dětmi.⁸⁰

Další odpovědí na to, proč matkou je právě žena, nám Nancy Chodorowová ukazuje na jejím biologickém názoru. Představuje nám, že ženy mají mateřský instinkt, a proto je to pro ně „přirozené“ být matkou. Tento sklon nasvědčuje k tomu, že matky z biologických důvodů dokáží vychovávat dítěte mnohem lépe než otcové.⁸¹

Chodorowová nám tedy ukázala, že ženy jsou ve společnosti vnímány buďto z hlediska sociálního, kdy žena je matkou proto, že tomuto tak vždycky bylo a společnost je na to zvyklá. Druhý názor, který nám Chodorowová představila byl biologický, který zastává myšlenku takovou, že žena má od přírody daný mateřský instinkt, a tím se dokáže o dítě postarat mnohem lépe nežli muž. Žena na výchovu dětí je tedy mnohem více přirozeněji uzpůsobena.

⁷⁹ CHODOROW, N. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and Sociology of Gender*, s 13-14.

⁸⁰ Tamtéž, s 19-21.

⁸¹ Tamtéž, s. 21-22.

Na tyto dva postoje reaguje Carol Gilliganová, která se zabývá postavením žen ve společnosti. Popisuje základní charakter ženy, jako je добрota, péče o druhé, a v tom shledává konflikt, kdy ženy jsou morálně klasifikovány mnohem hůře než muži. Tato ženskost jim paradoxně škodí. Gilliganová zkoumala postoje žen na „*interrupčním dilematu*“. Rozhodnutí o interrupci považuje za osamostatnění ženy a její vlastní společenskou identifikaci. Dívka na cestě k dospělosti nejprve uznává hodnoty péče o druhé a zcela je akceptuje. Tím popírá svoji osobnost. Muži pak nejprve separují svůj vztah ke společnosti a poté individualizují již v dětství a adolescenci. Přesto obě pohlaví řeší konflikt mezi vlastní integritou a péčí. Ženy se pak od péče osvobozují mnohem hůře. Teprve etické pojetí ženy, kdy se dokáže starat o potřeby druhých (a zároveň i o svoje vlastní) znamená určení její společenské identity.⁸²

Carol Gilliganová rozvedla svoje teorie do výslovného pojetí chování ženy ve společnosti s tím, aby na její vývoj bylo nahlíženo nejen potřebou vysvětlení psychického podvědomí, ale také způsobem, jak žena vnímá sebe sama, jakým prochází vývojem a jak si musí uvědomovat a formulovat způsoby určování svojí identity s ohledem na sebe.⁸³ A v tom spočívá její přínos a obohacení postupu Chodorowové.

Další, kdo navazuje na Nancy Chodorowovou je Jane Flaxová, která se soustředila na ambivalenci dceřina vztahu k matce, kdy dcera má potíže s odloučením se od matky. Na tuto problematiku již upozornil i Sigmund Freud, „*kdy tvrdil, že předoidipovská fáze výhradní vazby na matku má u ženy daleko větší význam než u muže.*“ Kde se Chodorowová setkává s Flexovou je to, že matka, jakožto výchozí postavení pečovatelky v rodině, je potlačeno společností.⁸⁴

⁸² GILLIGAN, C. *Jiným hlasem*, s. 36-37.

⁸³ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 130.

⁸⁴ Tamtéž, s. 131.

3.2.1 Role matky

Mateřství je historicky bráno jako neměnné, jako něco, co identifikuje ženu ženou a co určuje její životní aktivitu. V psychoanalýze je většina teorií mateřství odkazováno na matku s kojencem.⁸⁵ Vztah mezi dítětem a matkou nastává už tehdy, kdy žena otěhotní a je si vědoma, že nastává její role matky. Tato role nastává tedy tehdy, kdy žena porodí dítě.

Například u Freuda, jak již bylo zmíněno v kapitole *Sigmund Freud*, je hlavním a prvním objektem pro novorozence mateřské prso, které není vnímáno z pohledu samotného mateřského subjektu. To znamená, že v tomto stádiu dítě začíná důvěřovat svojí matce a začíná si uvědomovat, že matčino prso mu poskytuje i jiný pocit slasti než pouze jako potravu pro přežití, a to Freud označuje tak, že se dítě dostává do fáze sexuálního rázu s matkou.⁸⁶

Hlavní role matky spočívá v tom, že matka musí (a ví) poznat, co dítě opravdu chce a kdy je připraveno se od ní distancovat. Schopnost takto vědět, kdy a jak se vzdát přílišné kontroly a primární lásky je velmi důležitá pro dítě, protože se to do budoucna na dítěti projeví tak, že dítě se zachová sobecky a péči, kterou mu matka po celou dobu poskytovala bere pouze jen jako samozřejmost. Pro matku jsou zájmy jejího dítěte stejné, jako její vlastní, a proto uspokojení je vždy vzájemné. Ženy se doslova identifikují se svým dítětem a vzniká tak „mateřská empatie“.⁸⁷

Interakce mezi matkou a dcerou je lehce rozdílný, než interakce mezi matkou a synem. „*Matky dívek přistupují ke svým dětem citlivěji, zatímco matky chlapců jsou naopak přísnější.*“⁸⁸ Je to proto, že dcera a matka mají mezi sebou dva propojené faktory. První činitel je takový, že matka má vůči otci jakousi „bezmoc“, protože otec v rodině představuje „hlavu“ rodiny, protože je to právě on, který představuje vnější společenský svět, oproti matce, která zastupuje ten rodinný vnitřní společenský svět. Druhým faktorem je konflikt mezi mateřstvím a jejím osobním seberozvíjením, kdy mateřství nad tímto vlastním seberozvojem zvítězilo.⁸⁹

⁸⁵ CHODOROW, N. Women Mother Daughters: The Reproduction of Mothering After Forty Years. In: BUESKENS, P. (ed.). *Nancy Chodorow and The Reproduction of Mothering: Forty Years On*, s. 55.

⁸⁶ FREUD, S. Tři pojednání sexuality. In: *Spisy z let 1904-1905*, s. 69-71.

⁸⁷ CHODOROW, N. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and Sociology of Gender* s. 84-85.

⁸⁸ RENZETTI, CM. CURRAN, DJ. *Ženy, muži a společnost*, s. 111.

⁸⁹ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 132.

Tyto faktory naznačují, že matky se společensky musejí přizpůsobit a podřídit svému rodovému stereotypu, kde hlavní roli hraje právě mateřství. Mezi dcerou a matkou je hluboké pouto. Jako mladá dívka již v brzkém věku se snaží pomáhat své matce, protože se chtějí vyvarovat nedocenené vazby jejich matky k nim, kterou dostávaly. Zde se právě vyvíjí celoživotní role ženy, a to je mateřství. Dcery mají potřebu svým matkám pomáhat až do fáze, kdy přestanou řešit svoje osobní role, které měly předurčené nebo ke kterým nahlížely. Postupně se tímto dostávají do své předurčené role, a to je matka-pečovatelka.⁹⁰

Leslie Bellová na toto navazuje tak, že chlapci na druhé straně se snáze dokážou oddělit a individualizovat od svých matek a poté se identifikují se svými otci, kteří je vedou k materiálnímu úspěchu a osvobození se od své matky. Muži později touží být blízko ženám a mají potřebu je milovat a vrátit se do bezpečné pozice, ve které v dětství byli. Heterosexuální vztah muže je návratem k primární ucelenosti, kterou zažívali se svými matkami.⁹¹

Nancy Chodorowová, která ženy podporovala v tom, že ačkoliv jsou společensky znehodnocené, v dětských očích jsou silné. Matka je primární vazbou v raném životě jak pro chlapce, tak i pro dívky, a je to osoba, kterou děti v tomto raném období potřebují nejvíce.⁹²

Jane Flaxová svůj problémový vztah mezi dcerou a matkou shrnuje do nekonečného řetězce, kdy matka je ambivalentně připoutána ke své matce a tento vztah pak aplikují na své dcery.⁹³ Petra Bueskensová k tomuto dodává, že „*psychicky jsme se svými matkami nikdy neskončili.*“⁹⁴ Tento proces funguje proto, protože o děti se starají hlavně ženy (podle sociálních předpokladů). Otcova role, která je v rodině často zjevná, je paradoxně významnější nežli ta mateřská. Otec „*je vlastníkem matky a rozumu. Je představitelem společnosti a kultury. Ať je jeho sociální třída jakákoliv má většinou mnohem více sociálního bohatství než žena. Jeho identita je částečně postavena na*

⁹⁰ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 132.

⁹¹ BELL, L. The Production of Male Mothering. In: BUESKENS, P. (ed.). *Nancy Chodorow and The Reproduction of Mothering: Forty Years On*, s. 194.

⁹² Tamtéž, s. 194.

⁹³ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 132.

⁹⁴ BUESKENS, P. Introduction: The Reproduction of Mothering Turns Forty, In: BUESKENS, P. (ed.) *Nancy Chodorow and The Reproduction of Mothering: Forty Years On* s. 19.

popření moci matky (a manželky) a na jejím znehodnocení. Tyto postoje dává najevo své dceři. Matka vychovává syny, kteří jí musejí začít opovrhovat, aby se mohli stát muži.“⁹⁵

Z takového nekonečného řetězce se podle Nancy Chodorowové můžeme dostat pomocí *equal parenting* neboli „sdíleného rodičovství“, v němž péče o dítě je rovnocenné z hlediska rozvíjení rodičovské individuality.⁹⁶

3.2.2 Sdílené rodičovství

Nancy Chodorowová i přesto, že chce dosáhnout rovnocennosti rodičovství, tak uznává, že tato pozice může minimalizovat emocionální roli mezi matkou a dítětem.⁹⁷

Spousta žen touží po tom, se stát matkou nejen kvůli uspokojivým vztahům s muži a jejich sklonu k intimitě, ale proto, že mohou poskytnout péči a obohacující, uspokojující zkušenost. Dle Leslie Bellové bychom mohli tyto vlastnosti a tuto touhu připustit i mužům, jelikož psychologické vysvětlení pro primárního rodiče se neustále mění.⁹⁸

Bellová svým kvantitativním výzkumem k tomuto dodala, že i muži se považují za velmi důležité v domácnosti, jak z hlediska péče, kterou poskytují především svým partnerkám, které jsou na nich finančně závislé, tak z hlediska péče o své dítě.⁹⁹ Jill Yarovskyová k tomuto přidává 6 faktorů, které jsou významné při podílu mužů na rodičovství: 1) *vysokoškolské vzdělání*; 2) *mužská víra v jejich genderových rolích*; 3) *finanční závislost na manželce*; 4) *pracující manželka, která má vyšší příjem než muž*; 5) *muž je zaměstnán v oboru, kde jsou převážně ženy*; 6) *nesoulad v rozvrhu tak, že oba rodiče nejsou doma ve stejnou dobu.*¹⁰⁰

Pokud by se měl muž stát primárním rodičem, měl by mít, podle Chodorowové, následující psychologické vlastnosti: 1) *schopnost empatie*; 2) *tolerance pro připoutanost a závislost*; a za 3) *touha po intimitě.*¹⁰¹ S tímto s Chodorowovou souhlasím, ale také si myslím, že tyto vlastnosti má každý otec, který z jakýkoliv sociálních důvodů nahradí matku. Matka je pro děti velmi důležitou osobou při dospívání, ale tím může být i otec,

⁹⁵ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 132.

⁹⁶ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 133.

⁹⁷ BUESKENS, P. Introduction: The Reproduction of Mothering Turns Forty, In: BUESKENS, P. (ed.) *Nancy Chodorow and The Reproduction of Mothering: Forty Years On* s. 19.

⁹⁸ BELL, L. The Production of Male Mothering. In: BUESKENS, P. (ed.). *Nancy Chodorow and The Reproduction of Mothering: Forty Years On*, s. 192-193.

⁹⁹ Tamtéž, s. 199.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 197-198.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 198.

dokonce i lepším. Tuto mojí vlastní teorii podporuje i Bellová, která zmiňuje, že muži dokáží více tolerovat své děti nežli jejich ženy, díky právě empatickému chování s jeho rodiči, kterou mu poskytovali nebo naopak nepřiměřené empatii, kterou poté chtějí nahradit vlastním dětem.¹⁰² Bellová ve svých výzkumech představuje muže jako primárními rodiči jsou takzvanou „jinou verzí“ maskulinity, než je ta tradiční. Jedná se o to, že muž dokáže obdivovat svou manželku za její úspěchy a bere svoji partnerku jako svůj zdroj hrdosti, oproti tradičním maskulinním zvyklostem, jako je například netolerance, panovačnost či sexuální agrese. Aby se dokázali vyrovnat svým partnerkám, výzkum nám ukazuje, že muži často vedou zodpovědnost za domácnost a tím si udržují svojí vlastní identitu.¹⁰³

Aby byla zachována tato mužská identita, potřebují bezpečný vztah se svojí partnerkou, která si váží a oceňuje práci, kterou jako primární rodič zastává. Pokud by otcové nepociťovali pevné pouto od své partnerky, vypadaly by jako matky ze 70. let, které popisovala Chodorowová. Naopak pokud toto pouto je silné a muž je primárním rodičem, tak „*děti jsou schopny dosáhnout uspokojení svých potřeb a pravděpodobně vyrostou, aniž by pociťovaly potřebu uvolnit se z raného intenzivního vztahu se svým otcem.*“¹⁰⁴

Muži často chtějí mít svůj vztah s dětmi mnohem více intimnější a bližší, než měli se svými vlastními rodiči. Otec a syn dokonce chce a doufá v lepší vztah, než co měl právě onen otec se svým vlastním otcem. Bellová svým výzkumem také zjistila, že otec chce, aby jeho syn dokázal myslet feministicky a dokáže ocenit verzi ženskosti. Co mne zaujalo na výzkumu Bellové, jelikož jsem toho sama součástí a příkladem, je to, že muži, kteří vychovávali dcery, vyjádřili hrdost na to, že mohou svým dívkám dokázat a podporovat je v tom, že jsou to silné a mocné ženy. Chtějí svým dcerám ukázat, jak se má správný muž k nim chovat, a v jaké mužské společnosti se mají cítit dobře. A muži, kteří mají syny, tak doufají, že si s nimi vybudují mnohem důvěrnější vztah, než měli oni se svými vlastními otci.¹⁰⁵

¹⁰² BELL, L. The Production of Male Mothering. In: BUESKENS, P. (ed.). *Nancy Chodorow and The Reproduction of Mothering: Forty Years On*, s. 198.

¹⁰³ Tamtéž, s. 199.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 200.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 201.

Nancy Chodorowové ve sdíleném rodičovství ale viděla hlavně to, aby se i chlapi mohli identifikovat se svým mužským vzorem, a tím se nebude mužská identifikace brát jako negace vůči ženám, a především ke své matce. Identifikace otce a dítěte bude založena stejně, jako dcera k matce, právě díky tomu, že dítě si bude moci osvojit své genderové role díky pozorováním a napodobováním tradic nejen jednoho, ale obou rodičů. Žena by v tomto směru měla také možnost dostat se do sociální sféry, která prozatím pro ni byla uzavřena, a tak by si mohla budovat více sociálních rolí než pouze jako „role-matka“.¹⁰⁶

Kdybychom se na tuto teorii od Nancy Chodorowové dívali z dnešního pohledu, myslím si, že fungování v rodině, kdy žena se stará o domácnost a muž o finanční stránku, je dlouhodobě stereotypně rozdělené již dlouhou dobu, tak není potřeba toto stanovisko měnit. Jistým způsobem otec matku dokáže nahradit, ale myslím si, že mateřská láska bude vždy něco více i přes veškerou snahu otce. Žena v pracovní síle také ne vždy dokáže nahradit muže. Troufám si říct, že pokud je rodina kompletní, kde je otec i matka, tak vyhovující stav je takový, kdy matka je pečovatelka a otec je živitel rodiny.

Dle Jana Poněšického rodina má mít pocit spolehnutí, společný domov, vzájemný respekt, úctu a obdiv. Matka i otec si vzájemně mají být věrni a panovat mezi nimi tolerance, aby dítě mělo ke komu vzhlížet a mělo mocný osobnostní vývoj. V rodině má vládnout především péče a vzájemná láska.¹⁰⁷

Závěrem této kapitoly bych chtěla ukázat, že i Nancy Chodorowová na tuto tematiku ve sdíleném rodičovství najdeme kritiku, kdy teorii Chodorowové nelze vždy aplikovat na každou rodinu. Kdybychom její model aplikovali na většinu západních bělošských společností, tak ano. Ale jak by to bylo v rodině například v u afroamerických rodin? V takových rodinách bývá více dospělých, než je pouze matka a otec, tím pádem dítě může vychovávat někdo úplně jiný než právě jeho biologičtí rodiči. Tento model v tomto případě by vyžadoval „rozšíření či úpravu daného modelu, aby lépe pokrýval odlišnosti v genderové výchově spojené s rasovou, etnickou a třídní příslušností.“¹⁰⁸

¹⁰⁶ BARŠA, P. *Panství člověka a touha ženy*, s. 133.

¹⁰⁷ PONĚŠICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství: Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*, s. 126-128.

¹⁰⁸ RENZETTI, CM. CURRAN, DJ. *Ženy, muži a společnost*, s. 98.

Vůči této psychoanalytické teorii jsou i nějaké pochybnosti, i přesto, že Nancy Chodorowová své podklady dokazuje nad empirickým zkoumáním klinického pozorování, její teorie jsou pochybné, jelikož údaje, které Chodorowová od svých pacientů získala, jsou od takových pacientů, kteří již vyžádali pomoc a hledali řešení problémů, tím pádem její teorie nemůžeme podložit pro patologický vzor populace, ale pouze na rodiny v západních společnostech, na které se Chodorowová převážně zaměřovala.¹⁰⁹

Chodorowová tak především touto teorií dala základ pozdějšímu pojetí psychoanalýzy. Umožnila definovat feminní lásku jako aktivní projev osobnosti ženy. Pokud je žena pasivní, pak došlo k problémům, v jejím vývoji a musí si dokazovat, že je čistá a neposkvřená. Vztah s mužem pak charakterizuje aktivita a nezávislost. Žena dokáže velice silně milovat, vybírá si muže a je šťastná, že se může genderově identifikovat jako žena. Umí si formulovat vlastní názory a postoje, ale přijímat i ty opačné. Z hlediska psychoanalýzy se tak biologický projev stal méně podstatným než otázky těchto přijímajících a zahrnujících aktivit, které jsou řešeny v rámci určení genderové identity.

Hlavním přínosem Chodorowové se tak staly především dvě pojetí. Jednak přirozená role ženy bez potřeby překonat kastrovní úzkost a tím i nedostatek superega. A dále zjištění, že z hlediska genderové identity není podstatná biologická stránka, ale i sociální a kulturní kontext.

¹⁰⁹ RENZETTI, CM. CURRAN, DJ. *Ženy, muži a společnost*, s. 97-98.

Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo porovnání dvou psychoanalytických přístupů z hlediska Nancy Chodorowové a Sigmunda Freuda. K vysvětlení těchto dvou postojů byla představena samostatná předcházející kapitola ohledně genderu.

Konkrétně se jednalo o pojem genderová identita, která byla popsána jako identita osobní, kterou si lze představit jako vnímání sebe samého jako muže nebo jako ženy. Dítě se tedy chápe jako součást určité skupiny lidské populace, a to ženské nebo mužské. Dalším souvisejícím termínem byl pojem genderová role, která byla popsána jako konkrétní způsoby chování, jednání a smýšlení, které jsou společností očekávány od feminní a maskulinní části populace.

V posledním případě první kapitoly se práce zabírala genderovými stereotypy, které byly vysvětleny jako širokou veřejností přijímané a sdílené představy o tom, jak by se měla chovat, jednat i smýšlet „řádná“ žena a „řádný muž“. Také bylo zmíněno, že trvání společnosti na dodržování jasných stereotypů může u člověka vyvolat silnou frustraci a dlouhodobý stres.

Ve druhé kapitole byla rozebírána psychoanalytická teorie Sigmunda Freuda, ve které tento světoznámý psychoanalytik vysvětluje svůj pohled na vznik a vývoj genderové identity u malých dětí, a poukázal na rozdílnost mezi chlapci a děvčaty, kdy největší vliv má penis jakožto symbol sexuality a vztahu mezi matkou a dětmi. U Freuda byla genderová identita vázána zcela na pohlaví. Freud koncipuje na základě mužského pojetí a biologických předpokladů roli genderové identity. Neuznává určení genderové identity podle psychického nebo kulturního principu. Navíc určuje gender ženy jako závislý na kastracní úzkosti a nedostatku superega. Tím považuje genderovou identitu za neměnnou a předem danou.

V poslední třetí kapitole byla zmíněna teorie Nancy Chodorowové, která Sigmunda Freuda napadá hned z několika úhlů, ačkoliv ji sama přeformulovala a využila svou teorii z pohledu feministického. V lecčems se svým předchůdcem souhlasí, nicméně připisuje váhu tvorbě genderové identity spíše mezilidským vztahům uvnitř rodiny a rodičům nežli pouze penisu jakožto symbolu patriarchální společnosti. Dívka přirozeně se sklonem k matce určuje svoji genderovou identitu, zatímco chlapec ji nalézá odtržením od matky a nalezením vzoru v otci.

Z teorie Chodorowové tedy vyplývá, že chce dosáhnout rovnocennému rodičovství, ve kterém je péče o dítě rovnocenné z hlediska rozvíjení rodičovské individuality. Určení genderové identity tak původně nestanovila na rozhodnutí člověka, ale také předpokládala vývoj prostřednictvím sociálních vazeb. Až dnešní doba otevírá diskuzi pro volnou volbu genderové identity, včetně všech pozitiv i negativ, které tuto volbu ovlivňují.

Seznam použité literatury

- BARŠA, Pavel. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-06-7.
- BUESKENS, Petra (ed.). *Nancy Chodorow and The Reproduction of Mothering: Forty Years On*. Cham by Palgrave: University of Melbourne, 2021. ISBN 978-3-030-55589-4.
- FREUD, Sigmund. *Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1999. ISBN 80-86123-09-X.
- FREUD, Sigmund. *Spisy z let 1904-1905*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 2000. ISBN 80-86123-16-2.
- FREUD, Sigmund. *Vybrané spisy I: 1. Přednášky k úvodu psychoanalýzy. 2. Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1969. ISBN 80-201-0225-6.
- FREUD, Sigmund. *O člověku a kultuře*. Praha: Odeon, 1990. ISBN 80-207-0109-5.
- GILLIGAN, Carol. *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*. Praha: Portál, 2001. Spektrum (Portál). ISBN 80-7178-402-8.
- HORNEY, Karen. *Ženská psychologie*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-501-9.
- CHODOROW, Nancy. *Feminites, Masculinities, Sexualities: Freud and Beyond*. Kentucky: The University Press of Kentucky, 1990. ISBN 9780813108285.
- CHODOROW, Nancy. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and Sociology of Gender*. Berkeley: University of California Press, 1978. ISBN 0-520-03892-4.
- LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. Galileo. ISBN 978-80-200-1719-2.
- MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-53-2.
- OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.

PONĚŠICKÝ, Jan. *Fenomén ženství a mužství: psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Vyd. 2. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-374-1.

RENZETTI, Claire M. a CURRAN Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.

Resumé

The bachelor thesis deals with gender identity and shows the basic features of the psychoanalytic concept. Attention is paid to the concept of Nancy Chodorow and its development into the psychology of morality in terms of motherhood. My next goal of this bachelor thesis was to show a critique of the views of Sigmund Freud, especially those related to the formation of gender identity, the Oedipus complex and the position of men and women in society.